

Handboken

just nu i trädgården

Till krukor utomhus brukar en matsked höns-gödsel per liter jord vid tre till fyra tillfällen per sommar vara lagom.

NÄRING & GÖDSLING

Olika näringsämnen berikar jorden och ger växterna den näring de behöver. Handbokens trädgårdsmästare **André Strömqvist** guidar bland medel och material och förklarar hur det fungerar.

+ Månadens Kom ihåg

*Allt du kan göra
i trädgården just nu.*

Text: ANDRÉ STRÖMQVIST
Foto: THERESIA KÖHLIN, ANNA LAGERMAN BORGBÄCK

Den vänstra krukkan har fått en liten näve höns gödsel, till skillnad från den högra som bara fått vatten. Bägge är planterade i en välgödslad planteringsjord, men skillnaden är ändå tydlig.

NÄRINGENS FUNKTION

Det finns många olika gödselmedel. De innehåller samma näringsämnen, däremot varierar proportionerna. Vilka gödselmedel man ska använda beror på vad man odlar, och om det är blommor, frukt eller blad som är huvudsaken.

MAN DELAR UPP näringsämnen i makro- och mikronäringsämnen. Makronäringsämnen är de som växterna behöver mest av och som man tillför genom gödsling. **De tre viktigaste är kväve (N), fosfor (P) och kalium (K).** Mikro-näringsämnen, till exempel järn, mangan, zink, koppar, bor och molybden, är betydelsefulla, men växterna tar upp dem i små mängder och de flesta jordar innehåller redan tillräckligt mycket.

De mikronäringsämnen som växterna behöver mest av är järn och bor. Järnbrist kan uppstå hos vissa växter, framförallt hos surjordsväxter som **rododendron** och **blåbär**, eftersom vatten eller jord som innehåller kalk gör att de får svårt att ta upp järn. Men att ge dem järntillskott löser inte problemet. De måste få en helt kalkfri tillvaro. Sur jord är helt

kalkfri, med ett lågt pH-värde. Men man behöver alltså inte tänka på mikronäringsämnen när man gödslar. **Naturgödsel innehåller även mikronäringsämnen.**

Bestämd tillväxt
Näringsämnen fyller olika funktion. **Kväve gynnar blad tillväxten och fosfor behövs för att växterna ska blomma och sätta frukt.** Kalium ökar sockerhalten i växten och gör frukten söt. Socker fungerar dessutom som växternas glykol och gör att de klarar kyla bättre. Kalium gör även växternas cellväggar tjockare vilket hindrar svampsjukdomar att få fäste.

Därför är det alltid bra att tänka på varför man odlar olika växter. Bladgrönsaker som kålväxter, **purjolök** och **sallat** behöver kväve, medan frukt och bär,

exempelvis **vinbär**, **krusbär** och **hallon**, i första hand behöver fosfor och kalium.

Rätt dosering
Det är bra att följa doseringsanvisningarna på till exempel förpackningar eller i böcker. Men det är lika viktigt att titta på hur växterna mår och hur de ser ut. Kväve är det näringsämne som är lättast att läsa av. **En planta med kvävebrist växer svagt och blir gulaktig i färgen.** Om en växt istället har fått för mycket kväve växer den kraftigt och får stora och mörkt gröna blad.

Eftersom naturgödselmedlen är så kallade fullgödselmedel innehåller de alla näringsämnen som växterna behöver. Om bladen är gröna och fina har växten tillräckligt med kväve, och har den tillräckligt med kväve har den tillräckligt av

de andra näringsämnen också.

Olika årstider
Grundgödsla under våren, med till exempel häst-, kogödsel eller kökskompost. Sedan kompletterar man med något snabbverkande, som höns gödsel, blodmjöl eller urin, under sommaren. Det gäller framförallt näringskrävande grönsaker.

Längre upp i landet kan man även gödsla under senhösten. Den frusna marken gör att näringsämnen stannar kvar i jorden. Vid höstgödsling i södra Sverige lakas mycket näring ut i vattendragen om vädret är regnigt och mildt. Framförallt gäller det sandjordar.

Mylla ner gödseln i jordytan. Om den ligger ovanpå jorden försvinner en del kväve upp i luften innan regn och markorganismer hinner dra ner den i jorden.

Häst- och kogödsel

→ **HÄST- OCH KOGÖDSEL** är lika mycket ett gödselmedel som ett jordförbättringsmedel. De är inte lika näringsrika som höns gödsel, ben- och blodmjöl och det går därför åt större volymer. Men de tillför mycket biologiskt material som förbättrar jordens struktur och gynnar livet i marken. Näringsinnehållet varierar framförallt i hästgödsel. Om hästägaren har mockat noga innehåller gödseln mycket strö och är då mindre näringsrik.

Det är viktigt att häst- och kogödsel är brunnen när man använder den. Det innebär att den är komposterad och nedbruten av mikroorganismer. Mikroorganismer bryter ner biologiskt material i gödseln på samma sätt som sker med materialet i en kompost. Det gör att volymen minskar och göd-

seln blir mer koncentrerad. Det binder näringsämnen och risken för urlakning och avdunstning av dem minskar. När gödseln är brunnen tar den mindre plats, den är lättare att hantera och luktar mycket mindre.

Färsk häst- och kogödsel är stark och kan skada vissa växter. Man komposterar gödseln genom att skotta upp den i en hög och låta den vila. Då blir den ångande varm av mikroorganismernas arbete.

Kompostera i skuggan

Gödselhögen kan gärna ligga lite skuggigt för att inte torka ut. Det kan vara bra att kompostera gödseln på en odlingsyta. Vid kom-

postering lakas näringsämnen alltid ut. Komposterar man på odlingsjorden samlas de utlakade näringsämnen där istället för att rinna iväg till ingen nytta.

Luftigt under täcke

Att täcka högen minskar förlusten av näringsämnen genom urlakning vid regn och avdunstning. Täck gödselhögen med ett lager jord och därefter ett lager halm eller löv. Man kan täcka toppen med plast eller presenning, men inte hela högen. Det är viktigt att luft kan cirkulera genom den.

Det är bra att vända högen med en grep för att blanda materialet. När gödseln är kall

samt ser ut och luktar som jord är den färdig att användas. Det tar mellan ett halvt och ett år.

Färsk hästgödsel brukar man kunna få gratis från till exempel ridskolor. Brunnen gödsel, som är färdig att använda, måste man ibland betala en mindre summa för. Brunnen gödsel har minskat ordentligt i volym och är inte lika kladdig som färsk gödsel. Hästgödsel finns i stort sett aldrig att köpa i trädgårdsbutiker, eftersom den är skrymmande. Kogödsel finns att köpa i 50-literssäckar och brukar då vara uppblandad med torv.

På kogödselspåsarna finns doseringsanvisningar, men 1–2 liter per kvadratmeter ger en bra grundgödsling. Av hästgödsel kan man lägga på mer, doseringen varierar beroende på hur mycket strö gödseln innehåller.

Gödsla lagom!

Var försiktig med kö-, häst- och höns gödsel på exempelvis **potatis**, **vinbär** och **krusbär** eftersom mycket kväve ger mycket blad, färre knölar, mindre bär och större risk för sjukdomsangrepp.

Kogödsel i säck är uppblandad med torv.

Lunchdags i gödsel fabriken.

HÅLLBAR NÄRING

GÖDSELMEDEL delas upp i konstgödsel och naturgödsel. Med konstgödsel gödslar man växterna, medan man gödslar både jorden och växterna med naturgödsel.

Naturgödsel som häst- och kogödsel är rika på mullämnen som förbättrar jordens struktur och ökar mängden nyttiga mikroorganismer. Konstgödsel innehåller enbart näringsämnen och förbättrar inte jorden. Dessutom är naturgödselmedlen restprodukter från djuruppfödning och livsmedelsproduktion, medan konstgödsel tillverkas i fabriker och bryts i gruvor i energi- och oljekrävande processer.

Till naturgödsel använder man restprodukter med liten miljöpåverkan. Med konstgödsel använder man industriframställda produkter som tär på miljön och bidrar till växthuseffekten.

Höns är nyttiga i trädgården.

Pelleterad höns-gödsel är lätt att dosera.

Höns gödsel

→ **HÖNSGÖDSEL ÄR STARK**, kväverik och snabbverkande, lite som gödselmedlens jourbutik. **Gödslade man för lite under våren ger komplettering med höns-gödsel snabbt resultat.** Eftersom den är stark går det åt lite och höns gödsel har därför ingen direkt jordförbättrande verkan. Använder man mycket höns gödsel behöver man öka mullhalten i jorden med exempelvis trädgårdskompost eller barkmull. En lerjord med lite mullmaterial blir kompakt och svårarbetad, medan en sandjord håller näring och vatten dåligt.

Till frilandsodlingar är det lagom med knappt en halv liter eller ett par nävar per kvadratmeter. Till krukor med sommarblommor räcker det med ungefär en matsked per liter jord några gånger under sommaren. Den höns gödsel som man köper är pelleterad och doseringsanvisning finns på förpackningen.

Benmjöl

→ **BENMJÖL ÄR TILLVERKAD** av krossade djurben och är en restprodukt från slakterier. Eftersom ben är svårt för markorganismerna att bryta ner frigörs näringsämnen långsamt. Det innebär att effekten av gödsling med

Benmjöl.

benmjöl dröjer ett tag, men den håller i gengäld i sig länge.

Benmjöl är rikt på fosfor och är särskilt bra för växter med blommor och frukt, men det innehåller kalk och man ska därför inte använda det till surjordsväxter.

Man kan sprida ut benmjöl när som helst under säsongen, men hösten är den vanligaste tiden. En till två nävar benmjöl per kvadratmeter är lagom.

Benmjöl gynnar blombildning och är därför ett passande gödselmedel till lökväxter. **Eftersom det är långtidsverkande är det bra att gödsla på hösten.** Då hinner näringsämnen frigöras till våren, när de flesta lökväxter har sin växtperiod.

Gör en snabbverkande och kväverik näringslösning av blodmjöl. Blanda 2 deciliter blodmjöl i 10 liter vatten. Rör om ordentligt annars blir mjölet kvar på botten. Använd i krukor eller på friland.

Tänk på miljön!

Alla gödselmedel i Handboken, utom Algomin, är restprodukter av olika slag. Bortsett från transporter och förpackningar är därför deras miljöpåverkan liten.

Blodmjöl

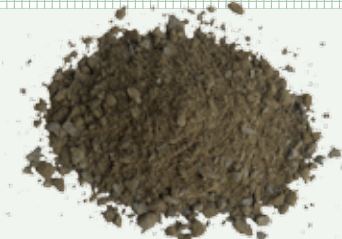
→ **BLODMJÖL ÄR PRECIS** vad det låter som – torkat blod, även det en restprodukt från slakterier. Det är näringsrikt och innehåller framförallt mycket kväve. Därför är det viktigt att följa doseringsanvisningen på för-

packningen. För mycket blodmjöl kan, och det gäller all överdriven gödsling, vara skadligt för växterna.

Blodmjöl är snabbverkande och passar bra att komplettera med under sommaren. Om en växt växer dåligt på grund av för lite näring får man en snabb effekt

med blodmjöl upplöst i vatten.

Man kan göra en snabbverkande näringslösning genom att lösa upp två deciliter blodmjöl i tio liter vatten. Det är viktigt att röra om när man blandar, men också då och då när man vattnar. Annars hamnar mycket av blodmjölet på botten av kannan.

Stenmjöl

→ **STENMJÖL ÄR MINERALRIKT**, men eftersom det framställs av krossad sten är proportionerna beroende av bergarten. **Stenmjöl förbättrar jorden på längre sikt,** särskilt om den förlorat mycket näring genom urlakning. Det är däremot ingen ersättning för andra gödselmedel.

Man tillför stenmjöl framförallt för att öka tillgången på mineraler och mikronäringsämnen. Störst nytta gör det på sandjordar eller på utarmade jordar. I en trädgårdsjord med lerinslag är det sällan nödvändigt att tillföra stenmjöl.

Hur man ska dosera stenmjölet finns det många idéer om. Följ leverantörens doseringsanvisningar. Ju mer finkornigt stenmjölet är, desto snabbare frigörs näringsämnena.

Urin

→ **KOR, HÄSTAR OCH HÖNS** är riktiga gödsel fabriker, men det är också vi människor. Urin från människor har ungefär samma näringsammansättning som de gödselmedel man köper. I flytande form blir näringen snabbt tillgänglig för växterna. Vattnar man en växt som har gulaktiga blad till följd av näringsbrist med urin har den fått tillbaka sin färg inom någon vecka. **En lagom dosering är en del urin och tio delar vatten.**

Urin är framförallt rikt på kväve som växterna behöver under tillväxtperioden. Därför bör man inte gödsla fleråriga utomhusväxter med urin senare än i juli. Gödsla man med kväve för sent ökar risken för frostsador hos växterna eftersom tillväxten fortsätter inför vintervilan. Däremot kan man använda urin till ettåriga växter under hela säsongen.

Sveriges lantbruksuniversitet har gjort undersökningar som visar att det inte är någon fara att använda urin till växter som man äter. Men man kan gärna sluta gödsla med urin ett par veckor innan det är dags för skörd.

André tipsar!

Överdriven gödsling kan vara skadlig för växterna.

Mylla gärna ner gödselmedlen i jordytan för att minska kväveförlusten.

Gräsklipp

→ **VISSA ODLARE** menar att det enda man behöver för att gödsla sina växter är färskt gräsklipp från en gräsmatta. Gräsmattan behöver vara tillräckligt stor, men det räcker med den näring som markorganismerna frigör och som tas upp av gräset. Det finns odlare som gödsla med gräsklipp i decennier och som får stora skördar och frodiga rabatter.

Gräsklipp är mycket näringsrikt och ger framförallt kväve. Ett lager på en halv decimeter i rabatter och köksland ett par gånger per säsong ger ett ordentligt näringstillskott.

Algomin

→ **ALGOMIN ÄR DET** enda gödselmedlet i Handboken som är ett varumärke. Det är ett mineral- och kalkrikt gödselmedel baserat på alger. **Eftersom det innehåller kalk ska man inte använda det till surjordsväxter** (kalkskyende växter) som **amerikanska blåbär, rododendron och staketdruvor.**

Det finns några olika typer av Algomin med olika sammansättning. Följ doseringsanvisningen på förpackningen. Algomin Trädgårdsgödsel är rikt på fosfor och kalium, medan kväveinnehållet är lågt. Därför passar det bra till bärbuskar.

NÄRINGSVATTEN

NÄSSELVATTEN ÄR BRA FÖR växterna, men man kan tillverka egen näringslösning av vilka växter som helst. Näringsinnehållet varierar beroende på vilka växter man använder.

Några växter som lämpar sig särskilt bra till näringsvatten är vallört och åkerfräken. Åkerfräken är rikt på kalcium och kisel och förebygger svampangrepp. Vallört innehåller mycket fosfor och kalium som ger mer och sötare frukt.

Lägg skott och blad i en hink och fyll på med vatten. Lägg sedan på en tyngd som håller växtdelarna under vattenytan och låt det stå. Efter en vecka har man en kraftig näringslösning som man späder tills den ser ut som te.

MÅNADENS KOM IHÅG

Text: LARS-ERIK LÄCK

Vattna inne
och i växthuset!

MARS

Så i kallväxthus

→ När det börjar bli varmt på dagarna i växthuset kan man börja så för tidigare skörd. Börja med exempelvis **rucola**, **sallat** och **rädisor**. Sätt också en kruka med **gräslök** där. Ha en värmekälla om det blir bakslag och mycket kalla nätter sedan det börjat gro. En termostatstyrd elfläkt duger bra.

Service för redskap

→ Gräsklipparen eller någon annan maskin behöver kanske service? Lämna in den i god tid, senare i vår kan det vara lång väntetid på verkstäderna.

Ta busksticklingar

→ **Forsythia**, **kornell**, **liguster**, **rosor**, **schersmin**, **svarta vinbär** och flera andra buskar är alla bra att föröka med vedartade sticklingar. Klipp 25–30 cm långa bitar av fjolårets ogrenade skott. Stoppa dem i en plastpåse och lägg dem i kallförrådet eller i en snödriva. Så fort jorden tinar upp sätter man sticklingarna i jorden där de rotar sig under sommaren. Ungefär 2/3 av sticklingen ska ner under jordytan.

Skola om småplantor

→ Plantera om frösådder i småkrukor 2–4 veckor efter sådd. Det ger dem mer plats att växa. Ställ dem lite svalare, cirka 18 grader, och ljus, de behöver allt ljus de kan få.

Gödsla och vattna inomhus

→ Ämnesomsättningen hos krukväxter sätter igång när det blir ljusare. Tänk speciellt på växter i solvarma söderfönster – de behöver mycket vatten.

Vattna i växthuset

→ Växter som övervintrar i växthuset måste man passa med vatten. Soliga dagar kan det bli mycket varmt där och framför allt i krukor kan jorden snabbt torka ut. Ha alltid en fylld kanna med vatten stående för att vattnet ska bli en smula uppvärmt.

Tidig skörd!

Så persilja inne

→ **Persilja** är riktigt trög i starten. Det tar flera veckor innan den gror och i början växer den långsamt. Så man persilja inomhus i småkrukor nu och planterar ut i köksväxtlandet i maj kan man skörda minst en månad tidigare.

Ljus till lökväxterna

→ Lätta en smula på vintertäcket som skyddar vårblommande lökväxter. Då

kan solen värma jorden och det blir lättare för lökarna att skicka upp sina blomstänglar.

Gå inte på gräset

→ Gräsmattan är särskilt känslig nu. Trampa aldrig omkring på gräsytor när gräset är hårdfruset efter en sträng nattfrost. Då kan gräsplantorna bli allvarligt skadade vilket resulterar i bruna döda fläckar i gräset senare i vår.

Lyckad odling av **kronärtskocka** belönar med en god skörd.

SÅ KRONÄRTSKOCKA – NU!

→ **Kronärtskocka** hör inte till det mest lättodlade, därför är det desto roligare när man lyckas. Förödling är ett måste eftersom det tar lång tid från sådd till skörd.

Så inomhus cirka två månader innan det är dags att plantera ut, vilket man väntar med tills risken för nattfrost är över, oftast i början av juni. Sätt plantorna i 15 cm stora krukor ett par veckor efter att de har grott och växt till lite. De ska inte stå för varmt, 15–18 grader är lagom.

En planta av kronärtskocka blir stor, och planteringsavståndet ska vara cirka 60 cm. Välj en varm växtplats med väl-dränerad, näringsrik jord. Gödsla ett par gånger under säsongen, till exempel med ett lager färskt gräsclipp.

Skär av rötterna med en spade som har ett rakt och vasst blad.

FOTO: LARS-ERIK LÄCK

FLYTTA STORA VÄXTER

→ Tidig vår, just efter tjällossningen, är en idealisk tid om man behöver flytta en stor växt. Det är viktigt att få med så mycket som möjligt av rötterna. Ju mer oskadat rotsystem man får med, desto säkrare är det att växten tar sig på den nya växtplatsen.

Gräv först ett dike runt rotklumpen och stick sedan spaden snett nedåt runtom så att alla rötter lossnar eller skärs av. Använd en spade med rakt och vasst blad. Dra sedan försiktigt upp rotklumpen på en presenning och flytta den till det nya stället där gropen helst ska vara grävd i förväg.

Man bör binda ihop grenarna för att undvika skador innan man sätter igång med flyttningen. Var också noga med att vattna efter flytten.